

Mariusz Fras

Uniwersytet Śląski w Katowicach

kancelaria-fras@o2.pl

ORCID: 0000-0002-0033-6909

Recenzja

Małgorzata Serwach, *Ochrona ubezpieczeniowa pacjentów przed negatywnymi skutkami leczenia*, Kraków 2018, ss. 404

Recenzowana monografia autorstwa Małgorzaty Serwach – *Ochrona ubezpieczeniowa pacjentów przed negatywnymi skutkami leczenia*, która liczy 404 strony, ma prawidłowy i bardzo przejrzysty układ. Składa się z dwunastu rozdziałów opatrzonych krótkim wprowadzeniem oraz zakończeniem podsumowującym wnioski wraz z uwagami *de lege ferenda*. W pracy wyodrębnione zostały dwie zasadnicze części: prawo porównawcze (cz. I) oraz prawo polskie (cz. II). Na szczególną uwagę zasługuje bogata bibliografia (363 pozycje), zwłaszcza obcojęzyczna, oraz fakt, że Autorka w toku prowadzonych rozważań przywołuje nie tylko rodzime orzecznictwo, ale też judykaty wydawane przez wybrane sądy państw członkowskich UE. Badania prawnoporównawcze są kompleksowe, wielopłaszczyznowe i pozwalają czytelnikowi na poznanie poruszanej tematyki z szerszej perspektywy, nieograniczającej się do zagadnienia kompensacji szkody medycznej.

W monografii posłużono się kilkoma podstawowymi metodami naukowo-badawczymi. Przede wszystkim M. Serwach zastosowała metodę prawnoporównawczą oraz formalno-dogmatyczną, uzupełnioną wykładnią celowościową oraz w mniejszym zakresie – historyczną.

Podkreślenia wymaga, że monografia stanowi pierwsze w polskiej literaturze przedmiotu tak całościowe omówienie problematyki odpowiedzialności za zdarzenia medyczne oraz za inne negatywne skutki leczenia, ujmowanej interdyscyplinarnie z punktu widzenia prawa cywilnego, prawa medycznego oraz prawa ubezpieczeń. Autorka nie ogranicza swoich rozważań do kwestii tytułowej ochrony ubezpieczeniowej pacjentów, ale analizuje organizację systemu opieki zdrowotnej w poszczególnych krajach, obowiązujący w nich model zarówno ubezpieczeń majątkowych (ubezpieczeń OC), jak i ubezpieczeń zdrowotnych (powszechnych, prywatnych). Takie ujęcie znacznie podnosi i tak duże walory merytoryczne pracy. Monografia jest dojrzała, stanowi wyraz przeprowadzonej w sposób niezwykle wnikliwy wielopłaszczyznowej pracy badawczej, rozważania w niej zawarte są jasne i precyzyjne.

Małgorzata Serwach zrealizowała założone już na wstępie cele badawcze, przedstawiła ciekawe wnioski *de lege lata* oraz postulaty *de lege ferenda*. Mogą one zainicjować

dyskusję nad kształtem odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną pacjentowi w czasie leczenia oraz mogą być wykorzystane w toku prac legislacyjnych, jakie są prowadzone w związku z koniecznością zmiany niefunkcjonującego prawidłowo systemu kompensacji szkody medycznej.

Monografia zawiera rzetelny i wyczerpujący opis międzynarodowej praktyki w zakresie uproszczonych trybów kompensacji szkody medycznej. Praca nie budzi ponadto zastrzeżeń ze strony formalnoprawnej. Cechuje ją wysoka kultura języka i polemiki naukowej.

Przechodząc do szczegółowego omówienia zagadnień zaprezentowanych w monografii, zauważyć należy, że już w pierwszym rozdziale Autorka przedstawia przyczyny wzrostu liczby roszczeń dochodzonych przez pacjentów oraz trudności związane z prawidłową kompensacją doznanej przez niech szkody. Małgorzata Serwach wskazuje na sukcesywny wzrost świadomości pacjentów, którzy podnoszą coraz wyższe roszczenia, wzrost liczby spraw sądowych oraz zasądzanych kwot świadczeń pieniężnych. Dostrzega jednak także inne przyczyny kryzysu klasycznej odpowiedzialności cywilnej w sprawach medycznych: możliwość podnoszenia kolejnych roszczeń, co pośrednio wiąże się z dynamicznym rozwojem praw pacjenta, rozszerzenie kręgu podmiotów uprawnionych do wystąpienia z roszczeniami odszkodowawczymi oraz problemy dowodowe w procesach medycznych. Pierwszy rozdział stanowi zatem wprowadzenie do podejmowanej tematyki, a jednocześnie porządkuje oraz wyjaśnia szereg pojęć.

W tym miejscu podkreślenia wymaga wyodrębnienie przez Autorkę dwóch pojęć nieznanych dotychczas prawu polskiemu: szkody medycznej oraz negatywnych skutków leczenia. Szkada medyczna słusznie została określona jako szkada wyrządzona w związku z szeroko ujmowanym leczeniem. Natomiast pojęcie negatywnych skutków leczenia obejmuje zarówno uszczerbek, który zarówno został spowodowany nieprawidłowym działaniem lub zaniechaniem lekarza lub innej osoby z personelu medycznego, jak i stanowi niepożądany wynik terapii. Tak oto M. Serwach w sposób prekursorski zakwalifikowała do ww. kategorii nie tylko błędy medyczne, ale też zdarzenia medyczne, wypadki medyczne czy ryzyko terapeutyczne. Takie ujęcie pozwoliło jej na przedstawienie różnych rozwiązań stosowanych w innych krajach, a następnie na ich gruntowną analizę, porównanie i ocenę. Dobór systemów prawnych poddanych analizie jest trafny, a przede wszystkim zaproponowany został nowy sposób ich kwalifikacji. Autorka przeprowadziła bowiem po raz pierwszy podział systemów prawnych na kilka kategorii: uznających model ochrony ubezpieczeniowej pacjentów oparty na *first party insurance*; model ubezpieczeniowy wsparty subsydiarną odpowiedzialnością państwa; quasi-ubezpieczeniowe modele zakładające możliwość zaspokojenia roszczeń pacjentów z określonych funduszy oraz modele odwołujące się do tradycyjnej odpowiedzialności cywilnej za szkodę medyczną i klasycznych ubezpieczeń OC. Zaproponowana przez Autorkę metoda przyporządkowania poszczególnych systemów prawnych do ww. kategorii została opracowana w sposób bardzo ciekawy.

Interesujący fragment monografii stanowi część poświęcona ubezpieczeniom OC, traktowanym jako jeden z pierwszych sposobów wzmocnienia ochrony ubezpieczeniowej pacjentów, a w szczególności kryzys tych ubezpieczeń. Uwzględnienie tej

problematyki pozwoliło Autorce na wskazanie, z jakich powodów w różnych systemach prawnych, w zasadzie w tym samym czasie, zaczęto poszukiwać nowych rozwiązań zmierzających do zapewnienia pacjentowi dodatkowej gwarancji naprawienia szkody medycznej.

Kolejne rozdziały w części I poświęcone zostały rozwiązaniom przewidzianym w wybranych krajach europejskich. Na początku Autorka omawia skandynawski model ochrony ubezpieczeniowej pacjentów, oparty na *first party insurance*. Wskazuje na przyczyny słabego rozwoju ubezpieczeń OC oraz zasady ubezpieczenia na rzecz pacjentów. Należy zgodzić się z twierdzeniem, że uproszczony tryb kompensacji szkody medycznej stanowi nie tylko alternatywę dla postępowania cywilnego, ale też uzupełnienie systemu ubezpieczeń społecznych, istotnego z punktu widzenia państw opiekuńczych. Autorka analizuje i porównuje rozwiązania krajów nordyckich. Takie ujęcie pozwoliło Autorce na wskazanie nie tylko zalet, ale także wad skandynawskiego modelu *stricte* ubezpieczeniowego (s. 79–82). W ramach wniosków, M. Serwach podnosi, że fakt, iż w wielu przypadkach składka ubezpieczeniowa nie jest uiszczana bezpośrednio przez lekarzy, a jednocześnie poszkodowani uzyskują odszkodowania w podobnej wysokości jak przed sądem, wpływa na skuteczność alternatywnego modelu dochodzenia roszczeń przez pacjentów.

Szczególnie interesujące rozważania zostały zawarte w rozdziale III, odnoszącym się do prawa francuskiego. Autorka precyzyjnie przedstawiła dualizm odpowiedzialności cywilnej za szkodę medyczną, omówiła różnice w judykaturze *Cour de cassation* oraz *Conseil d'Etat* odnoszące się do interpretacji przesłanek odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną pacjentowi w publicznych oraz prywatnych placówkach medycznych. Całość rozważań jest prowadzona umiejętnie na tle organizacji francuskiego systemu opieki zdrowotnej oraz medycznych ubezpieczeń OC. Wartościowy i twórczy jest fragment odnoszący się do przypadków odpowiedzialności niezależnej od winy (s. 93–98) oraz odpowiedzialności państwa na zasadzie solidarności narodowej. Z kolei obszerna analiza obowiązkowych ubezpieczeń OC obejmuje problematykę zakresu ubezpieczenia, wypadku ubezpieczeniowego oraz dodatkowych klauzul (gwarancji następczej oraz przyjęcia nieznannej przyszłości). Kompleksowe omówienie wielu zagadnień wraz z osadzeniem ich w systemie prawa francuskiego pozwala Autorce na sformułowanie trafnego wniosku, że ubezpieczenia OC stanowią istotny sposób zapewnienia pacjentom właściwej ochrony ubezpieczeniowej. Małgorzata Serwach zręcznie korzysta z dorobku piśmiennictwa i judykatury francuskiej (s. 95–97). Wywody nie są powierzchowne. Ta uwaga dotyczy sposobu wykładni i komentarzy przywoływanych przepisów, przedstawienia stanowiska poszczególnych przedstawicieli nauki francuskiej, a także orzecznictwa cywilnego oraz administracyjnego.

Kolejny rozdział monografii odnosi się do modelu indemnizacji szkód na osobie, powstałych na skutek wypadków w Nowej Zelandii. Rozważania poświęcone temu modelowi obrazują różnorodność rozwiązań stosowanych na świecie oraz pozwalają na sformułowanie pytania, czy możliwe jest, aby odpowiedzialność cywilną faktycznie można było zastąpić ubezpieczeniami powszechnymi.

Duże walory merytoryczne ma część monografii poświęcona quasi-ubezpieceniowym modelom, zakładającym możliwość zaspokojenia roszczeń pacjentów z odrębnych funduszy. Autorka już na wstępie rozdziału IV podkreśliła, że zastosowanie trzech zasadniczych koncepcji indemnizacji szkody medycznej, odwołujących się do różnego typu ubezpieczeń, stało się inspiracją dla innych systemów europejskich. W oryginalny sposób wskazała na podobieństwa oraz różnice pomiędzy rozwiązaniami zastosowanymi w ustawodawstwach zakwalifikowanych do ww. kategorii. W pierwszej kolejności omówiła belgijski model indemnizacji szkody medycznej. Po przedstawieniu organizacji systemu ochrony zdrowia szczegółowo przeanalizowała zasady deliktowej oraz kontraktowej odpowiedzialności lekarza oraz placówki medycznej, a także trudności dowodowe w wykazaniu przesłanek tej odpowiedzialności.

Odrębnej uwagi wymagają dalsze fragmenty monografii. Dotyczą one czterech systemów prawnych: austriackiego, angielskiego, hiszpańskiego oraz litewskiego. Autorka ustaliła, że austriacki system opieki zdrowotnej charakteryzuje obowiązek współfinansowania ochrony ubezpieczeniowej przez pacjentów. Medyczna odpowiedzialność cywilna jest oparta na zasadzie winy, przy czym coraz większego znaczenia nabiera umowa o leczenie, która ma charakter umowy nazwanej. Istotnym zabezpieczeniem są obowiązkowe ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej oraz fundusze odszkodowawcze, z których następnie są wypłacane świadczenia poszkodowanym. Dalej Autorka opisała hiszpański system ochrony ubezpieczeniowej pacjentów oraz system litewski.

Szczególnie twórczy jest rozdział VI, przedstawiający systemy prawne odwołujące się do tradycyjnej odpowiedzialności cywilnej za szkody medyczne oraz klasycznych ubezpieczeń OC. Autorka, analizując system niemiecki, szwajcarski, holenderski, włoski oraz czeski, nie tylko omawia – według przyjętego wcześniej schematu – regulacje prawne, odnoszące się do zasad odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przy leczeniu oraz medyczne ubezpieczenia OC, ale – co wymaga dostrzeżenia – analizuje okoliczności, z powodu których nie wprowadzono we wskazanych krajach odrębnego trybu kompensacji szkody medycznej. Istotnym walorem jest uwzględnienie najnowszych rozwiązań np. kompleksowej nowelizacji ubezpieczeń z kwietnia 2017 r., wprowadzonej w prawie włoskim, czy też reformy czeskiego kodeksu cywilnego. Małgorzata Serwach wskazuje też na cechy wspólne oraz różnice w przyjętych modelach oraz najnowsze tendencje i kierunki proponowanych zmian (s. 208–210). Niewątpliwym atutem niniejszego fragmentu jest podjęcie się przez Autorkę analizy zagadnień niestanowiących dotychczas przedmiotu zainteresowania przedstawicieli nauki prawa oraz zaproponowanie nowego kryterium kwalifikacji.

Część II monografii jest poświęcona prawu polskiemu. W tym miejscu pragnę podkreślić dwie kwestie.

Po pierwsze, Autorka podjęła się kwalifikacji ubezpieczenia z tytułu zdarzeń medycznych oraz określenia jego natury prawnej, co – biorąc pod uwagę chaos obowiązującego unormowania oraz niekonsekwencję ustawodawcy – wydaje się zadaniem bardzo trudnym. Z przyjętego założenia Autorka wywiązała się w sposób nad wyraz dobry. Nie tylko bowiem udzieliła odpowiedzi na pytanie, czy ubezpieczenie z tytułu

zdarzeń medycznych ma (a w zasadzie miało) charakter obowiązkowy czy dobrowolny, ale też podjęła się ustalenia, czy ubezpieczenie to ma charakter majątkowy czy osobowy. Charakterystyczne dla tej części rozważań jest sumienne zaprezentowanie poglądów doktryny prawa ubezpieczeniowego oraz zgłoszenie własnego stanowiska.

Po drugie, pogląd wyrażony przez M. Serwach jest nowatorski. Zakłada ona, że skoro ubezpieczenie z tytułu zdarzeń medycznych ma wiele cech obu rodzajów ubezpieczeń, a jednocześnie takich, które uniemożliwiają jego kwalifikację do określonego typu ubezpieczeń, należy przyjąć, że to ubezpieczenie ma charakter mieszany. Tylko taka interpretacja pozwoli bowiem na funkcjonowanie w obrocie ubezpieczenia, które zawiera w sobie elementy różnych typów ubezpieczeń. Zgodzić się należy z wnioskiem Autorki, że ustawodawca może przewidzieć nową konstrukcję, formułując jej specyficzny charakter prawny, a jednocześnie zrezygnować z dychotomicznego podziału ubezpieczeń. Takie działanie da się zresztą zaobserwować także na gruncie innych ubezpieczeń: grupowych, przymusowych czy tzw. hybrydowych. Zgłoszona przez M. Serwach teza zapewne zainicjuje dyskusję na ten temat w przyszłości.

Rozdział X stanowi kompilację rozważań teoretycznych oraz praktycznych, w których Autorka wykorzystała swoje doświadczenie jako członek Łódzkiej Komisji ds. Orzekania o Zdarzeniach Medycznych. Zawarte w nim rozważania prowadzone są zatem wielopłaszczyznowo, z uwzględnieniem wątpliwości zgłaszanych w toku prac komisji. W tej części rozważania naukowe zostały poparte argumentami wynikającymi z praktyki. Pozwala to czytelnikowi na zrozumienie wagi zastrzeżeń interpretacyjnych, wynikających z nieprawidłowego lub niejasnego sformułowania przepisów.

W ostatnim rozdziale monografii M. Serwach opisała pozasądowy model kompensacji szkody medycznej *de lege lata* oraz zgłosiła postulaty *de lege ferenda*. Po przeprowadzeniu oceny obecnego rozwiązania, a w zasadzie jego jednoznacznej krytyki, Autorka przedstawiła zalety oraz wady wynikające z przyjęcia koncepcji stosowanych w innych krajach, uwzględniając doświadczenia innych krajów oraz polskie uwarunkowania wynikające z kształtu medycznych ubezpieczeń i organizacji systemu opieki zdrowotnej.

Małgorzata Serwach opublikowała dzieło o wyróżniających się walorach naukowych. Tezy sformułowane w rozprawie, nawet jeżeli mogą być niekiedy przedmiotem polemiki, są prawidłowo uargumentowane, a ewentualna odmiennosc poglądów mieści się w granicach swobody wypowiedzi naukowej. Recenzowana monografia zasługuje na jednoznacznie pozytywną ocenę, jest opracowaniem wartościowym i w pełni oryginalnym, wnoszącym znaczący wkład w rozwój polskiego prawa cywilnego oraz prawa ubezpieczeń gospodarczych i prawa medycznego.